

INTEGRANDO A LINGUAXE INCLUSIVA NO CURRÍCULO UNIVERSITARIO: UN CASO DE ESTUDO NO GRAO EN INGLÉS DA UDC

Ramos García, Lucía

Departamento de Ciencias da Computación e Tecnoloxías da Información
Universidade da Coruña
l.ramos@udc.es

de Moura Ramos, José Joaquim

Departamento de Ciencias da Computación e Tecnoloxías da Información
Universidade da Coruña
joaquim.demoura@udc.es

Novo Buján, Jorge

Departamento de Ciencias da Computación e Tecnoloxías da Información
Universidade da Coruña
j.novo@udc.es

Ortega Hortas, Marcos

Departamento de Ciencias da Computación e Tecnoloxías da Información
Universidade da Coruña
m.ortega@udc.es

RESUMO

Neste estudo propónse unha actividade de innovación docente no contexto da materia Tecnoloxías da Información e da Comunicación (TIC) do Grao en Inglés da Universidade da Coruña (UDC), co obxectivo de promover e facilitar o desenvolvemento de competencias en linguaxe inclusiva e non sexista entre o estudiantado. A actividade consiste na creación dun documento de texto en formato Open Document Text (ODT) formatado usando estilos en LibreOffice Writer, a partir dun conxunto de contidos sen

formato e recursos relacionados coa linguaxe inclusiva. Esta proposta busca que o alumnado reflexione sobre o uso actual da linguaxe na sociedade, identifique contidos sexistas e comprenda as súas implicacións. Ademais, preténdese que os estudantes aprendan estratexias para un uso non sexista da linguaxe, tanto no plano gramatical como no discursivo. Para avaliar a percepción do estudiantado respecto ao uso da linguaxe inclusiva, realizouse un estudo previo mediante unha enquisa anónima. Os resultados desta enquisa servirán como base para a implementación e mellora da actividade proposta. A través dun enfoque activo e participativo, o estudo busca fomentar a concienciación sobre a importancia da linguaxe inclusiva e desenvolver habilidades prácticas no manexo de ferramentas de procesado de texto, contribuíndo así ao avance cara unha sociedade máis igualitaria e inclusiva.

PALABRAS CLAVE: linguaxe inclusiva, innovación docente, tecnoloxías da información, diversidade de xénero, ensino superior

INTRODUCCIÓN

A lingua non é un mero mecanismo de comunicación, senón que representa e constrúe a realidade, polo que as prácticas discursivas das persoas teñen repercusións sociais e culturais de gran complexidade. Neste contexto, o sexismo lingüístico ten lugar cando o uso da lingua revela asimetrías no tratamento de homes e mulleres, perpetuando o sexismo social e contribuíndo á construción duns papeis de xénero discriminatorios. A linguaxe inclusiva, referida ás veces como linguaxe neutra, linguaxe non discriminatoria ou linguaxe non sexista, é aquela completamente correcta dende o punto de vista gramatical que fai visible a existencia dos sexos, buscando o trato simétrico a mulleres e homes a nivel lingüístico, así como a precisión e exactitude a nivel cognitivo, sen invisibilizar nin estereotipar ningún dos sexos.

A linguaxe inclusiva está a ganar cada vez máis importancia no ámbito académico a nivel global, especialmente en países con gran diversidade cultural e lingüística. Esta tendencia reflicte a necesidade crecente de adaptar as prácticas educativas e comunicativas a realidades diversas e cambiantes (González, 2020). Neste escenario, a Universidade da Coruña (UDC) enfróntase ao desafío de adaptar as súas prácticas de ensino e aprendizaxe para fomentar o uso da linguaxe inclusiva e dar acollida á diversidade do seu corpo estudiantil. A UDC ten regulacións establecidas no seu plan estratéxico que asumen o

principio de igualdade entre homes e mulleres como marco lexitimador para a eliminación de calquera suposto de discriminación sexista e a promoción dunha cultura de respecto e inclusión. A implementación desta perspectiva inclusiva implica non só abordar a cuestión do xénero, senón tamén considerar outros aspectos da diversidade, como a orixe cultural, a orientación sexual, a identidade étnica ou as capacidades diferentes, entre outros.

Neste marco xorde esta proposta para a incorporación da perspectiva de xénero na docencia universitaria co obxectivo de impulsar a concienciación sobre a importancia do uso da linguaxe inclusiva así como o desenvolvemento de competencias no uso da linguaxe inclusiva e non sexista entre o estudiantado. En particular, esta proposta consiste no deseño dunha actividade no programa de Grao en Inglés, Estudos Lingüísticos e Literarios da UDC que permita ao estudiantado o desenvolvemento de competencias para a creación de documentos inclusivos no tocante a xénero e diversidade mediante o manexo avanzado de ferramentas de procesado de texto. A actividade deseñada conta cun conxunto de recursos que inclúen texto sen formato, táboas e imaxes que fan referencia a conceptos básicos e estratexias para axudar á identificación de contidos discriminatorios e á súa substitución por alternativas inclusivas. Durante a realización da actividade o alumnado traballará con este material para darlle formato mediante o uso avanzado das opcións do procesador de texto ao tempo que se fomenta a reflexión e a concienciación no emprego dunha linguaxe inclusiva así como a aprendizaxe de estratexias que faciliten o seu uso na práctica diaria.

Tomando como referencia traballos previos realizados no ámbito universitario a nivel nacional e internacional para a análise da percepción da linguaxe con perspectiva de xénero e as barreiras no seu uso (Jiménez, 2011; Gómez, 2021), antes da implementación da actividade propónse a realización dun estudo previo para coñecer a percepción do alumnado en canto á importancia do uso da linguaxe inclusiva en diferentes contextos así como á identificación das barreiras que poden limitar o seu uso e a disposición para empregar alternativas inclusivas.

Esta análise axudará a identificar posibles obstáculos e facilitadores na adopción da linguaxe inclusiva, así como a súa conexión con outras dinámicas de inclusión e respecto á diversidade. Ademais, proporcionará unha base sólida para desenvolver recomendacións sobre como integrar de maneira efectiva a linguaxe inclusiva no currículo e actividades académicas na UDC, tendo en conta os distintos contextos culturais e disciplinares dos programas de estudo (Inside Higher Ed, 2019; Smith, 2018). Ademais, esta análise estimulará a discusión e reflexión sobre o papel da linguaxe inclusiva na educación superior e o seu impacto na equidade e calidade educativa na UDC.

Deste xeito, este estudo servirá como punto de partida para promover un debate construtivo e a reflexión crítica entre os membros da comunidade académica, incluíndo estudantes e profesorado. Con isto, preténdese fomentar un compromiso activo por parte de todos os axentes implicados na educación superior para traballar de maneira colaborativa na identificación e implementación de estratexias que permitan a integración efectiva da linguaxe inclusiva no programa de Grao en Inglés: Estudos Lingüísticos e Literarios da UDC e noutros programas académicos.

METODOLOXÍA

A materia TIC ten como obxectivo dar a coñecer ao estudantado as posibilidades que ofrecen as tecnoloxías da información e as comunicacións no campo dos estudos lingüísticos e literarios así como axudar a desenvolver un conxunto elemental de competencias de carácter eminentemente práctico como base para o uso de todo tipo de ferramentas TIC. Estas competencias, ademais do coñecemento dos conceptos básicos de informática, o manexo de ferramentas para o tratamento e busca de información na sociedade do coñecemento, o traballo colaborativo ou a creación e exposición de contidos, inclúen a capacidade para comunicarse de maneira efectiva en calquera contorno e a valoración da importancia que ten a investigación, a innovación e o desenvolvemento tecnolóxico no avance socioeconómico e cultural da sociedade. Neste sentido é de crucial importancia que o alumnado comprenda a importancia de empregar a linguaxe dun xeito que represente a mulleres e homes con simetría e precisión e adquira competencias para o uso dunha linguaxe inclusiva que contribúa ao cambio cara unha sociedade igualitaria.

Neste contexto nace esta proposta de innovación docente co fin de favorecer, facilitar e promover a perspectiva de xénero para o uso dunha linguaxe inclusiva e non sexista. O obxectivo principal desta proposta é o deseño e implementación dunha actividade que permita ao estudantado o desenvolvemento de competencias para a creación de documentos inclusivos no tocante a xénero e diversidade mediante o manexo avanzado de ferramentas de procesado de texto. Para acadar este obxectivo, búscase, por unha banda, que o alumnado coñeza e reflexione sobre o uso da linguaxe na sociedade actual sendo capaz de identificar contidos sexistas e comprender as súas implicacións, e por outra banda, a aprendizaxe de estratexias para acadar un uso non sexista da linguaxe, tanto no plano gramatical coma no discursivo.

A actividade proposta consiste na creación dun documento de texto en formato Open Document Text (ODT) formatado usando estilos en LibreOffice Writer, a partir dun conxunto de contidos sen formato dato. Para a elaboración deste documento as/os estudantes deberán traballar no manexo de diferentes opcións da ferramenta LibreOffice Writer, incluíndo o uso e edición dos estilos predefinidos, a creación e uso de novos estilos, o uso da numeración automática, a creación de táboas e imaxes con lenda ou a creación dun índice de contidos automático, entre outras. Para o desenvolvemento destas habilidades empregárase como material de traballo un documento en texto plano e varias imaxes e táboas. Todos estes contidos foron elaborados a partir dos recursos e guías para o uso dunha linguaxe inclusiva recopilados e proporcionados a través da OIX da UDC (Bringas, 2012). O material elaborado para a actividade contextualiza a situación do uso da linguaxe na sociedade actual, tanto a nivel xeral como no ámbito universitario, convidando á reflexión e concienciación da necesidade de empregar unha linguaxe inclusiva. Estes contidos inclúen tanto a descrición de conceptos básicos como sexo, xénero social, xénero gramatical, sexismo gramatical e sexismo a nivel de discurso, como a presentación de diferentes estratexias, exemplos e propostas de corrección contra o sexismo gramatical e o sexismo discursivo, todas elas conformes ás estruturas gramaticais da lingua (orde, concordancia etc.), e correctas desde un punto de vista tanto morfolóxico coma sintáctico.

Deste xeito, durante o desenvolvemento da actividade, as/os estudantes poderán revisar conceptos, reflexionar e coñecer estratexias para facerlle fronte ao sexismo social, desenvolvendo competencias para utilizar a linguaxe con precisión e coidado de xeito inclusivo e non sexista a través dunha metodoloxía activa e participativa, cun enfoque na aprendizaxe práctica e retroalimentación continua.

Para coñecer a percepción do estudantado en canto ao uso da linguaxe inclusiva, realizouse un estudo previo á realización da actividade no que se realizou unha enquisa de carácter anónimo composta por 6 preguntas con 5 opcións de resposta, onde 1 representa que o/a estudante está totalmente en desacordo coa proposta e 5 indica total acordo. O cuestionario inclúe as seguintes preguntas:

- Considero relevante o uso da linguaxe inclusiva na práctica docente.
- Considero relevante o uso da linguaxe inclusiva na relación coas compañeiras e compañeiros de clase.
- Considero relevante o uso da linguaxe inclusiva na relación con familiares e amizades.

- O descoñecemento de fórmulas alternativas é unha barreira no uso da linguaxe inclusiva.
- A falta de documentación e recursos sobre o tema é unha barreira no uso da linguaxe inclusiva.
- Estaría disposta/o a tratar de usar alternativas inclusivas o máximo posible.

RESULTADOS

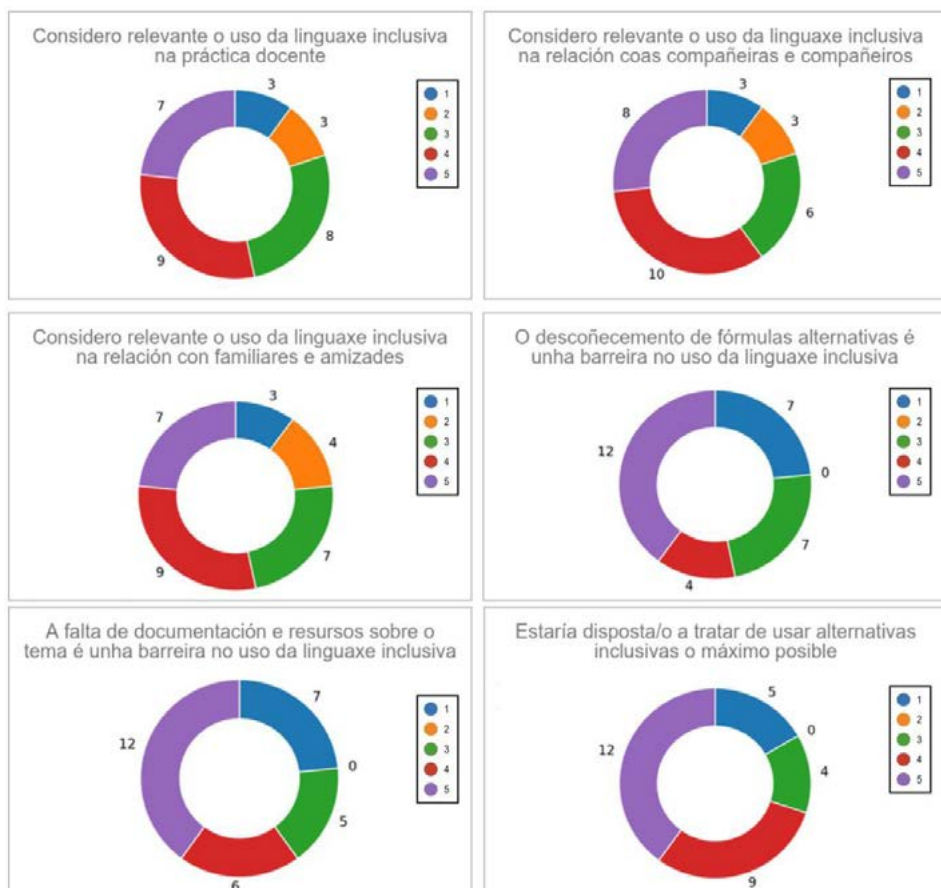
A continuación, preséntanse os resultados da análise dos datos obtidos a través dunha enquisa realizada a 30 estudantes do Grao en Inglés: Estudos Lingüísticos e Literarios da UDC, con matrícula na materia TIC do primeiro curso. Na composición desta mostra, 18 estudantes identifícanse como mulleres, 9 como homes e 3 prefiren non marcar ningunha opción. As idades dos participantes oscilan entre os 18 e os 24 anos. Esta enquisa busca coñecer a percepción do alumnado sobre a relevancia do uso da linguaxe inclusiva, as barreiras que poden dificultar a súa implementación e a disposición para empregar alternativas inclusivas.

Os resultados da enquisa, presentados na Figura 1, indican que a maioría dos/as estudantes considera relevante ou moi relevante o uso da linguaxe inclusiva tanto no ámbito universitario como na vida persoal. En particular, o 53.33 % dos/as estudantes considera relevante ou moi relevante o uso da linguaxe inclusiva no ámbito docente e na relación con familiares e amizades, e o 60 % considera o mesmo en canto á relación coas compañeiras e compañeiros de clase.

En canto ás barreiras que dificultan o uso da linguaxe inclusiva, o 53.33 % dos/as estudantes considera que o descoñecemento de fórmulas alternativas é unha barreira importante ou moi importante, mentres que o 60 % opina o mesmo en relación á falta de documentación e recursos sobre o tema.

A maioría dos/as estudantes mostraron unha actitude positiva en canto á disposición para tratar de usar alternativas inclusivas o máximo posible. O 70 % dos estudantes/as indicaron que estaban dispostos/as ou moi dispostos/as a empregar unha linguaxe inclusiva.

Figura 1: Distribución das respostas do estudiantado na percepción do uso da linguaxe inclusiva.

Os resultados deste estudo piloto suxiren a necesidade de fomentar a concienciación sobre a importancia do uso da linguaxe inclusiva e prover información e recursos para o desenvolvemento de competencias en linguaxe inclusiva. Isto axudará a promover unha visión do mundo non discriminatoria e que non invisibilice a ningunha persoa.

Na discusión dos resultados, é importante destacar que a percepción positiva do uso da linguaxe inclusiva por parte do alumnado evidencia unha maior sensibilidade e concienciación sobre este tema. Non obstante, é fundamental abordar as barreiras identificadas, como o descoñecemento de fórmulas alternativas e a falta de recursos, para facilitar a adopción de prácticas inclusivas no uso da linguaxe. Isto pode incluír a creación de obradoiros, seminarios e a elaboración de guías didácticas que axuden ao alumnado a desenvolver habilidades para empregar unha linguaxe inclusiva de forma efectiva.

CONCLUSIÓNS

Nesta proposta analízase a importancia da implementación da linguaxe inclusiva na educación superior, especificamente no programa de Grao en Inglés da Universidade da Coruña. Co fin de desenvolver competencias para o uso dunha linguaxe inclusiva e non sexista deseñouse unha actividade práctica enfocada no estudantado e no emprego de tecnoloxías da información e da comunicación. Como fase previa á realización da actividade deseñada, e tomando como referencia experiencias anteriores desenvolvidas no ámbito universitario a nivel nacional e internacional (Jiménez, 2011; Gómez, 2021), realizouse un estudo preliminar para coñecer a percepción do estudantado en canto á relevancia do uso da linguaxe inclusiva en diferentes contextos, a identificación de barreiras que dificultan o seu uso ou a disposición para tratar de empregar alternativas inclusivas o máximo posible. As conclusións deste estudo apuntan á necesidade de promover unha maior concienciación sobre a importancia da linguaxe inclusiva no contexto académico, tanto entre o profesorado como o alumnado. De xeito similar aos resultados que amosaron os traballos previos, este estudo reflicte unha realidade relacionada coa linguaxe inclusiva no ensino superior que debe ser mellorada, onde a práctica docente conforma un espazo central de actuación que sebe ser un referente no emprego da linguaxe para a inclusión e equidade social.

A integración de actividades prácticas no currículo que permitan aos estudantes reflexionar sobre o uso da linguaxe e coñecer estratexias para facerlle fronte ao sexismo social, é fundamental para impulsar un cambio cara a unha educación máis igualitaria e respectuosa. Ademais, a utilización das tecnoloxías da información e comunicación como ferramentas de apoio no desenvolvemento destas competencias demostrou ser de gran utilidade. No futuro implementarase a actividade completa e realizarase novamente a enquisa para analizar o impacto da realización da actividade na percepción do estudantado en canto á linguaxe inclusiva, permitindo unha análise máis completa dos resultados e a adaptación das estratexias para mellorar a inclusión da perspectiva de xénero na educación.

BIBLIOGRAFÍA

Bringas, Ana María (2012): "Manual de linguaxe inclusiva no ámbito universitario", Universidade de Vigo.

Gómez, Victoria del Rocío, *et al.* (2021): "Análisis de la percepción del lenguaje con perspectiva de género en alumnado universitario", *Revista Prisma Social*, 32, (376–420).

González, María (2020): *A Linguaxe Inclusiva na Educación Superior en Arxentina*, Edicións Xerais, Buenos Aires.

Inside Higher Ed (2019): "Políticas de Inclusión Lingüística nas Universidades Americanas", en *Educación Superior nos Estados Unidos*, Edicións Universitarias, Nova York, (210-225).

Jiménez, María Luisa, *et al.* (2011): "Lenguaje no sexista y barreras a su utilización. Un estudio en el ámbito universitario", *Revista de investigación en educación*, Vol. 9, 2, (174-183).

Martínez, Carlos (2021): "Percepcións da Linguaxe Inclusiva na Universidade", *Revista Galega de Educación*, Vol. 15, (35-50).

Smith, Laura (2018): "Globalización e Linguaxe Inclusiva na Academia", en Rodríguez, Xosé e Pérez, Carmen editores/as: *Desafíos da Linguaxe Inclusiva na Educación Superior*, Edicións Nigra, Santiago de Compostela, (120-135).